

Bartłomiej Sokołowski

Muzeum Niepodległości w Warszawie

ORCID: 0000-0002-6005-1024

Analiza twórczości lwowskiego malarza Stanisława Batowskiego Kaczora na podstawie wybranej prasy dwudziestolecia międzywojennego i opracowań¹

Słowa kluczowe

Stanisław Batowski Kaczor (1866–1946), malarstwo batalistyczne, portrety, przedstawienia religijne, Lwów, dwudziestolecie międzywojenne, twórczość artystyczna

Streszczenie

Współcześnie działalność artystów lwowskich z okresu dwudziestolecia międzywojennego stanowi przyczynek do naukowych dociekań badaczy z wielu gremiów. Wykorzystując aktualne teksty poświęcone wyżej wspomnianej tematyce, a także zapisy z prasy traktującej o kulturze Polski z lat przed wybuchem II wojny światowej, można opracować tekst, który przedstawiałby szerzej kwestię wyobrażeń wizualnych z dziedziny malarstwa batalistycznego. Niniejszy artykuł stanowi próbę analizy twórczości malarzkiej Stanisława Batowskiego Kaczora (1866–1946), realizującego dzieła w XIX i XX wieku. Interpretacja poszczególnych prac malarza związana jest z przedstawieniami batalistycznymi, jednakże warto nadmienić, iż Batowski tworzył obrazy o różnej tematyce.

¹ Artykuł stanowi rozszerzoną wersję referatu wygłoszonego podczas seminarium Akademii Dziedzictwa Kresów „Życie artystyczne we Lwowie w dwudziestoleciu międzywojennym i w czasie II wojny światowej”, organizowanego przez Muzeum Kresów w Lubaczowie 23 maja 2025 r. Tytuł referatu: *Twórczość artystyczna lwowskiego malarza Stanisława Batowskiego Kaczora*.

Na przestrzeni lat, ludzie chcący zgłębić wiedzę na temat twórczości artystów lwowskich, realizujących swoje wyobrażenia wizualne w okresie dwudziestolecia międzywojennego, interpretują dzieła sztuki malarzy z tamtych lat².

Jednym z takich artystów jest Stanisław Batowski Kaczor, malarz batalista, który był związany ze Lwowem. Jego aktywność, a także życiorys nie zostały opisane w pełni, co oznacza brak biografii wspomnianego malarza. Szukając informacji na temat życiorysu i twórczości Stanisława Batowskiego, odnajdujemy pojedyncze artykuły oraz opisy jego obrazów zawarte w monografiach, poświęcone jego konkretnym dziełom malarskim – mowa tutaj o *Tryptyku Kieleckim*, *Obronie Lwowa* czy *Obróńcom Płocka z sierpnia 1920 roku*³.

Historyczka sztuki Anna Myślińska, interpretując walory dzieł Batowskiego, pokrótce opisała sylwetkę artysty w następujący sposób:

Był artystą wszechstronnym i niezwykle aktywnym. Specjalizował się w malarstwie batalistycznym, tworzył ponadto pejzaże, sceny historyczne, religijne, rodzajowe oraz portrety. Próbował sił w malarstwie dekoracyjnym, wykonał np. freski w Teatrze Wielkim we Lwowie, namalował również obraz *Cudowna obrona Lwowa przed napadem Chmielnickiego za przyczyną św. Jana z Dukli*, na podstawie którego opracowany został projekt witraża do prezbiterium katedry łacińskiej we Lwowie. Zajmował się również ilustrowaniem dzieł Henryka Sienkiewicza i Juliusza Słowackiego, prowadził własną szkołę malarską we Lwowie, był członkiem wielu stowarzyszeń, m.in. współzałożycielem lwowskiego Stowarzyszenia Młoda Sztuka (1900) oraz członkiem Zarządu Towarzystwa Sztuk Pięknych we Lwowie⁴.

² Zob. A. Hutnikiewicz, *Życie artystyczne Lwowa w latach międzywojennych*, „Muzealnictwo” 1993, nr 35, s. 1–5; M. Geron, *Formiści w lwowskim środowisku artystycznym (1918–1922)*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 2013, t. 44, s. 461–486.

³ A. Myślińska, „Tryptyk kielecki” na tle zapomnianych dzieł batalistycznych Stanisława Batowskiego-Kaczora, [w:] *Z dziejów Kielc w latach 1914–1918*, Kielce Towarzystwo Naukowe, Kielce 2004, s. 167–177; E. Jeżewska, *Malarstwo historyczne w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach (wydarzenia do II wojny światowej)*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2007, t. 23, s. 69–109; G. Gołębiowski, „Obróńcom Płocka z sierpnia 1920 roku”. Nieznany obraz Stanisława Batowskiego, „Notatki Płockie” 2003, nr 2 (195), t. 48, s. 32–34.

⁴ A. Myślińska, *Chwała młodym bohaterom. Tryptyki Obrona Lwowa i Obrona*

Aby przybliżyć sylwetkę artysty, warto rozpocząć omawianie jego twórczości malarskiej od kilku podstawowych informacji. Stanisław Batowski Kaczor urodził się we Lwowie w 1866 roku w rodzinie ziemiańskiej. Był synem Wojciecha i Antoniny⁵. Jego brat Zygmunt, który urodził się w 1876 roku, późniejszy historyk sztuki, pracował w bibliotece Uniwersytetu Lwowskiego, a także w bibliotece hrabiego Baworowskiego we Lwowie⁶. Pomimo tego iż w niniejszym artykule chciałbym się skupić na samej twórczości Batowskiego Kaczora, warto nadmienić, iż wątki związane z rodziną artysty są również interesujące, z perspektywy działalności tychże osób, a także ich losów w okresie II wojny światowej. Analizując losy rodzinne Batowskiego, oprócz wspomnianego brata malarza batalisty, warto też wspomnieć o jego synu Henryku⁷, historyku, sławście, który był uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku, a także więźniem Sachsenhausen, gdzie trafił podczas akcji pacyfikacyjnej Sonderaktion Krakau. Niewątpliwie te wzmianki, a także analiza źródeł, w przyszłości mogą stanowić asumpt do szerszego opracowania.

Jednakże skupiając się na działalności artystycznej lwowskiego malarza, omawianie jego aktywności związanej z realizacją dzieł o tematyce batalistycznej należy rozpocząć od kwestii jego wykształcenia z dziedziny sztuki. Stanisław Batowski swoją edukację artystyczną rozpoczął w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych i studiował tam pod kierunkiem Władysława Łuszczkiewicza i Floriana Cynka w latach 1883–1885, następnie przeniósł się do Wiednia, gdzie w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych w latach 1885–1887 studiował u Christana Griepenkerla (1839–1912)

Płocka (1936) *Stanisława Kaczora Batowskiego ze szkoły w Skarżysku-Kamiennej*, „*Studia Muzealno-Historyczne*” 2020, t. 12, s. 167–168.

⁵ S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest*, Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1983, s. 30.

⁶ Zygmunt Batowski (1876–1944) historyk sztuki, muzeolog. Zob. S. Łoza, op. cit., s. 29.

⁷ Henryk Adam Batowski (1907–1999) historyk, sławista, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zob. W. Tyrański, *Kto jest kim w Krakowie: lokalne władze, urzędy, instytucje, środowiska, edukacja, zatrudnienie i pozycja zawodowa, życiorys polityczny, status materialny, rozrywki i upodobania*, Krakowska Agencja Informacyjna, Kraków 2000, s. 19; M. Gruszczyk, *Henryk Batowski's Involvement in promoting the idea of slavic unity in Poland after the Second World War*, „*Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne*” 2023, t. 32, s. 47–64.

i Siegmunda L'Allemanda. Po ukończeniu edukacji w Wiedniu od 1887 roku rozpoczął studia w Klasie Malarstwa na Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych (Königliche Akademie der Bildenden Künste) w Monachium pod kierunkiem Sandóra (Alexandra von) Liezen-Mayera. Pomimo tego iż postać Stanisława Batowskiego Kaczora jest nierozzerwalnie kojarzona ze Lwowem, artysta przed rozwojem swojej kariery twórczej mieszkał również w Paryżu oraz w Rzymie, doskonaląc swoje umiejętności malarskie⁸.

Batowski we Lwowie nie tylko tworzył obrazy związane z różną problematyką, ale także miał swój wkład przy realizacji dekoracji w Teatrze Miejskim. Ponadto był współzałożycielem Stowarzyszenia Młoda Sztuka we Lwowie (1900) oraz członkiem Zarządu Towarzystwa Sztuk Pięknych we Lwowie. W późniejszym okresie prowadził swoją prywatną szkołę malarską – Wolną Akademię Sztuki we Lwowie, gdzie pobierał lekcje Marian Kratochwil⁹ w 1926, zaś w okresie II wojny światowej jego uczniem był Stefan Berdak¹⁰.

Niniejszy artykuł stanowi próbę omówienia życia artystycznego Stanisława Batowskiego Kaczora, z uwzględnieniem jego dzieł z dziedziny malarstwa batalistycznego z okresu dwudziestolecia międzywojennego¹¹, które stanowią część zbiorów w wielu ośrodkach muzealnych na terenie całej Polski¹².

Tak jak wcześniej wspomniałem dzieła Batowskiego współcześnie stanowią materiał wizualny, który stał się przyczynkiem do rozważań na temat jego prac. Reprodukcje dzieł malarza publikowane

⁸ *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 1, oprac. A. Melbichowska-Luty, Ossolineum, Wrocław 1971, s. 104–105.

⁹ Szeroko na ten temat w: K. Bąkała, *Świadectwo polskich kresów*, [w:] *Marian Kratochwil. Kresy w sercu...*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Kielce–Warszawa 2025, s. 17–20. Zob. także Z. Kratochwil, *Twórczość Mariana Kratochwila*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty” 2002–2003, z. 5–6, s. 63–72.

¹⁰ Szeroko na ten temat w: J.M. Paluch, *Stefan Berdak „Funio” (1927–2018)*. *Lwowski-krakowski artysta malarz*, „Kwartalnik Kresowy” 2025, r. 11, nr 2 (26), s. 59–76. Zob. także: Z artystą malarzem Stefanem Berdakiem rozmawia Janusz M. Paluch, „Cracovia Leopoldis” 2003, nr 2 (34), s. 19–24.

¹¹ Szeroko na temat specyfiki malarstwa batalistycznego w: J. Tomalska, *Józef Brandt i polskie malarstwo batalistyczne*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1989, nr 3, s. 38–48.

¹² Eadem, *„Tryptyk kielecki” na tle zapomnianych dzieł batalistycznych Stanisława Batowskiego-Kaczora*, [w:] *Z dziejów Kielc w latach 1914–1918*, red. U. Oettgen, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2004, s. 167–177.

były w wydawnictwach periodycznych o tematyce kulturalnej. W tym miejscu warto przywołać takie tytuły, jak: „Wiadomości Artystyczne”, „Nasza Sztuka”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Sztuki Piękne”, „Przewodnik Katolicki”. Opisy poszczególnych prac Batowskiego znajdują się w czasopismach, wydawanych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wyżej wymieniony „Przewodnik Katolicki” – jeden z najstarszych tygodników o tematyce społeczno-religijnej wydawanych w Polsce – publikował treści związane z wyznaniem wiary chrześcijańskiej, a także wszelkiego rodzaju przypowieści, poezję, życiorysy osób związanych z Kościołem katolickim, przybliżał także wydarzenia historyczne, które zapisały się w dziejach Polski. W jednym z numerów opublikowanych w 1934 roku został zaprezentowany tryptyk Batowskiego, *Polonia Triumphans* – część środkowa, dwie części boczne – *Świt* oraz *Wyzwolenie*. Szkic do tej pracy został sporządzony przez Batowskiego na Konkurs na Malowidła do Sali Sejmu w Warszawie, który został ogłoszony przez marszałka Sejmu Ignacego Daszyńskiego w 1929 roku¹³.

Główną ideą tego przedsięwzięcia było wybranie najlepszego tryptyku przedstawiającego wartości adekwatne do powagi instytucji Sejmu. Uczestnicy konkursu zrealizowali prace nawiązujące do oficjalnych przedstawień alegorycznych o tematyce patriotycznej. Nagrodzone zostały prace Józefa Mehoffera, Ludomira Sleńdzińskiego, Kazimierza Sichulskiego i Bronisława Bartla. Pomimo iż Batowski nie znalazł się w gronie laureatów konkursu, jego tryptyk został zaprezentowany w Klubie Artystycznym w hotelu „Polonia” w Warszawie¹⁴.

¹³ „W pomieszczeniu brakowało dominującego elementu, którym miało być malowidło na ścianie prezydyjnej. O zlecenie na jego projekt i wykonanie ubiegał się Wojciech Kossak – w liście skierowanym do marszałka sejmu Rzeczypospolitej Ignacego Daszyńskiego. Próbował odwieść dostojnika od zamiaru rozpisania konkursu na projekt malowidła, zapewniając, że użyje całego swojego talentu dla stworzenia godnej oprawy sali. Marszałek Daszyński zdania jednak nie zmienił i na początku 1929 r. ogłosił »Konkurs na malowidła ścienne do Sali posiedzeń Sejmu w Warszawie«. Cyt. za: A. Myślińska, *Konkurs na malowidła do sali Sejmu w Warszawie (1929) w świetle polityki artystycznej i propagandowej II Rzeczypospolitej*, „Quart. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego” 2015, nr 1 (35), s. 36–37. Zob. W. Kossak, *Listy do żony i przyjaciół (1883–1942)*, oprac. K. Olszański, t. 2, Kraków 1985, s. 425–426.

¹⁴ K. Winkler, *Wystawa projektów na malowidła ścienne w sali sejmowej*, „Kurier Poranny” 1929, nr 309, s. 3.

O przebiegu konkursu dowiadujemy się również z kroniki opublikowanej w wydawnictwie periodycznym, „Sztuki Piękne” w 1929 roku:

W dniu 5. X. obradowało pod przewodnictwem p. marszałka sejmu jury, złożone z pp. profesorów: Skoczylasa, Pautscha, Skórewicza, oraz dyr. dep. Sztuki min. Oświaty p. Jastrzębowskiego i dyrektora kancelarii sejmowej p. Pomorskiego, w sprawie dekoracji sali sejmowej. Nieobecność swoją usprawiedliwił przedstawiciel wydziału sztuk pięknych uniwersytetu wileńskiego, prof. E. Ruszczyc. Komitet po zapoznaniu się z ogółem nadesłanych prac, po całodziennych naradach postanowił: wyrazić wielką wdzięczność i uznanie tym wszystkim artystom, którzy zechcieli wziąć udział w ogłoszonym konkursie. Po pierwszym przejrzeniu prac postanowił komitet wziąć pod uwagę z pośród 28 nadesłanych prac do ściślejszego rozważania – 12 projektów. Po dokonaniu ponownych badań do nagrodzenia wybrał 4 prace pp.: prof. Mehoffera, Slendzińskiego i Sichulskiego z pośród prac konkursu ścisłego, oraz pracę pod godłem „Odrodzenie” z konkursu ogólnego. Jednomyslnie jury przyznało dwie pierwsze nagrody, po 7000 każda, prof. Mehofferowi i Slendzińskiemu, dwie drugie po 5000 zł. każda prof. Sichulskiemu i pracy pod godłem „Odrodzenie” i stwierdzono, iż autorem jest p. Bronisław Bartel z Poznania. Na zakończenie jury postanowiło wszystkie zgłoszone prace wystawić w jednym z salonów artystycznych stolicy i w tym celu prosić wszystkich, biorących udział w konkursie artystów, o ich zgodę w tym względzie¹⁵.

Warto też nadmienić, iż dwie części wspomnianego tryptyku Batowskiego znajdują się aktualnie w zbiorach Biblioteki Sejmu Polskiego w kompleksie budynków Sejmu¹⁶. Jak podaje Anna Myślińska w artykule omawiającym kwestię dzieł zgłoszonych do konkursu, praca Batowskiego jest nasycona symboliką nawiązującą do wydarzeń historycznych: „Część centralna (*en grisalle*) zaprojektowana została w konwencji teatru alegorycznego, z Polonią otoczoną promieniami światła, postaciami królów i wielkich Polaków z różnych epok. Partie boczne rozwiązane zostały w kolorze: *Świt* – początek państwa polskiego, i *Wyzwolenie* – początek II Rzeczypospolitej¹⁷”.

¹⁵ „Sztuki Piękne” 1929, nr 11, s. 448.

¹⁶ A. Myślińska, *Konkurs na malowidła...*, op. cit., s. 43.

¹⁷ Cyt. za: ibidem.

Przedstawiony powyżej cytat, a także fragment tekstu dotyczący konkursu, w którym Batowski brał udział, informują, iż artysta oprócz dzieł batalistycznych zajmował się także realizowaniem prac z dziedziny malarstwa historycznego i symbolicznego. Jeśli chodzi o znaczną część prac, na których Batowski przedstawił wyobrażenie wizualne związane z wydarzeniami historycznymi, które rozegrały się na ziemiach polskich, to warto zwrócić uwagę, iż są to obrazy poświęcone tematyce niepodległościowej. W tym miejscu trzeba wymienić jego najbardziej znane dzieła, związane z tą tematyką: *Atak Husarii pod Chocimiem*, *Wejście I Kompanii strzelców do Kielc 12 sierpnia 1914 roku*, *Polskie Termopile (Obrona Zadwórze przed bolszewikami)*. Analizując jego dzieła, można też zauważyć tendencje do realizacji kompozycji z uwzględnieniem elementów animalistycznych – mowa tutaj oczywiście o koniach, które często są przedstawiane przez artystę, nie tylko w scenach batalistycznych (np. *Potyczka*, *Masakra kawalerii rosyjskiej*, *Kmicic i Oleńka*), ale także jako pojedyncze studium lub szkic. Warto też nadmienić, iż jeśli chodzi o konie na obrazach Batowskiego, zostały one zaprezentowane w sposób szczegółowy, a sam malarz zadbał o każdy detal związany z wizerunkiem wspomnianego zwierzęcia. Interpretując tego typu prace artysty, warto też dodać, iż Batowski ewidentnie chciał zaprezentować w swoich dziełach w precyzyjny sposób sylwetkę konia. Marginalnie umieszczał na swoich pejzażach inne zwierzęta, np. ptactwo, dobrym przykładem dotyczącym tejże tematyki jest obraz zatytułowany *Na wsi*.

W tym miejscu należy odnotować fakt, iż malarz realizował również dzieła z dziedziny malarstwa pejzażowego oraz portretowego, a także przedstawienia religijne. Kwestię portretów sporządzonych przez artystę, opisywano we wspomnianych już „Wiadomościach Artystycznych”. W obszernym artykule na temat jego twórczości, który został opublikowany w tym periodyku w 1900 roku, czytamy, że:

Oprócz poważnego tego szeregu dzieł stworzył Batowski znaczną liczbę obrazów treści religijnej większych rozmiarów. Przeszły one wprost z pracowni do kościołów jak n.p. święty Antoni (z którego fragment podajemy), obrazy w kościele w Schodnicy, i wiele innych, których liczbę zamyka znakomita kopia z Murilla w kościele pp. Klarysek we Lwowie, którą artysta na życzenie rady miejskiej jeździł kopiować do Madrytu,

nadto karton do witrażu w katedrze lwowskiej. Poważną cyfrę pomiędzy pracami artysty stanowią portrety. W nich, daje dowody swojej wysokiej inteligencji i smaku, niezadawłaniając się samem odtworzeniem modeli, lecz dobierając każdemu odpowiednie oświetlenie, strój, tło, akcesoria, czem podnosi jego indywidualne cechy i czyni z każdego obraz, w którym ma pole uwydatniać psychiową stronę portretowanej osoby. Ludzie zajmujący się sztuką zapewne przypomną sobie z wielkiej liczby prac jego piękne portrety p. Chamec, Pani L. Pohoreckiej, ks. Adama Lubomirskiego i wreszcie znajdujący się obecnie na wystawie portret p. Puzyniny¹⁸.

Analizując dostępny materiał źródłowy w postaci artykułów naukowych, a także sprawozdań z zakresu muzealnictwa realizowanych przez pracowników instytucji kultury, jesteśmy w stanie stwierdzić, iż prace Batowskiego znajdują się w wielu muzeach w kraju i za granicą (w Muzeum Narodowym w Kielcach, Poznaniu, Warszawie, Krakowie, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Muzeum Polskim w Ameryce, Muzeum Niepodległości w Warszawie), a jego dzieła pochodzące ze zbiorów prywatnych chętnie są licytowane na aukcjach dzieł sztuki¹⁹.

Zamiłowanie artysty do przedstawień historycznych możemy zauważyć również, analizując ilustrowane wydawnictwa albumowe. Stanisław Batowski podczas swojej działalności artystycznej sporządzał liczne grafiki i rysunki, które stanowią twórczą interpretację postaci i epizodów *Pana Wołodyjowskiego*, *Potopu* i *Krzyżaków* autorstwa Henryka Sienkiewicza. We wspomnianych publikacjach ukazały się prace nie tylko jego, ale także takich twórców, jak Włodzimierz Przerwa-Tetmajer, Juliusz Kossak, Czesław Borys Jankowski, Piotr Stachiewicz²⁰.

¹⁸ „Wiadomości Artystyczne” 1900, nr 13, s. 140.

¹⁹ E. Jeżewska, op. cit., s. 69–109; eadem, *Dział Malarstwa i Rzeźby*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1995, nr 18, s. 265–276. *Polskie zrywy zbrojne 1768–1918. Wymiar europejski, ogólnonarodowy i lokalny. (Wyobrażenia artystyczne)*, oprac. J. Polaczek, Przemyskie Centrum Kultury i Nauki ZAMEK, Przemysł 2023, s. 55; M.K. Piekarska, *Sztuka w drodze do Niepodległości, czyli historia w obrazach*, [w:] *Sztuka w drodze do Niepodległości. 35 lat Muzeum Niepodległości*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2025, s. 91; B. Czerkawski, *Stanisław Kaczor Batowski 156 anniversary of birth*, <https://www.polishmuseumofamerica.org/stanislaw-kaczor-batowski-156-anniversary-of-birth/> [dostęp: 29.10.2025]; <https://ovh.artinfo.pl/aukcje/kaczor-stanislaw-batowski/napad-na-dw-r-1939-r> [dostęp: 29.10.2025].

²⁰ *Album Henryka Sienkiewicza. Pan Wołodyjowski rysunki St. Batowskiego, Julju-*

Wymienione aktywności Batowskiego pokazują w syntetycznym skrócie przebieg jego stale rozwijającej się kariery artystycznej. Skupiając się na jego twórczości z okresu dwudziestolecia międzywojennego, należy stwierdzić, iż swoje prace wykonywał, używając techniki olejnej. Nie sposób przedstawić wszystkie dzieła Batowskiego w tym artykule, ze względu na rozpiętość zainteresowań malarza, dlatego też przy ich opisywaniu, będę omawiał jego prace związane z przedstawieniami batalistycznymi, które realizował w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Na podstawie monumentalnych tryptyków stworzonych przez Batowskiego, jesteśmy w stanie ocenić, iż w tych granicach chronologicznych tworzył głównie obrazy batalistyczne przedstawiające wydarzenia, które zapisały się na kartach historii Polski. Wiodącym motywem zaprezentowanym w tych pracach jest symboliczne przedstawienie heroizmu uczestników rozegranych bitew.

Niezwykle istotnym dziełem autorstwa Batowskiego jest *Bitwa pod Zadwórzem*, zrealizowana w 1931 roku. Obraz, prezentujący istotne wartości historyczne, charakteryzuje się znacznymi rozmiarami (335 x 482 cm). Dzieło jest związane z wydarzeniami z 1920 roku, dziejącymi się w trakcie trwającej wtedy wojny polsko-bolszewickiej²¹. Batowski malując wyżej wspomniane dzieło, oddał hołd poległym w bitwie na przedpolu Lwowa, czyli pod Zadwórzem, gdzie oddziały sił polskich poniosły klęskę podczas walki z kawalerią Siemiona Budionnego. Pomimo wygranej bitwy, Sowieci w tym starciu ponieśli znaczące straty, a działania

sza Kossaka i Wł. Tetmajera, Gebethner i Wolff, Warszawa–Kraków 1900 ca.; *Album Henryka Sienkiewicza. Potop. Rysunki St. Batowskiego, Cz. Jankowskiego i P. Stachiewicza*, Nakładem Wydawnictwa „Kraj w Obrazach”, Warszawa 1899; *Album do powieści Henryka Sienkiewicza „Krzyżacy”*, Nakładem Wydawnictwa „Kraj w Obrazach”, Warszawa 1900. Stanisław Batowski Kaczor ilustrował również inne wydawnictwa, o czym świadczą jego rysunki opublikowane w książce Kazimierza Królińskiego – *Księstwo Warszawskie. Opowiadanie dla młodzieży i ludu z obrazkami Stanisława Kaczor-Batowskiego*, Nakładem Romana Jasielskiego, Stanisławów 1904. We wspomnianej pozycji Batowski narysował portrety księcia Józefa Poniatowskiego, ks. Stanisława Staszica oraz szkic ilustrujący bitwę pod Raszynem.

²¹ Szerzej na ten temat: A.A. Ostanek, *Miejsce i rola bitwy pod Zadwórzem w procesie edukacji historycznej i obywatelskiej II Rzeczypospolitej*, [w:] *Pola bitew wczoraj i dziś*, red. A. Olejko, P. Korzeniowski, K. Mroczkowski, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim 2013, s. 87–102.

polских wojsk w tym miejscu, znacznie opóźniły marsz oddziałów sowieckich na Lwów. Sam obraz stanowi symbol heroizmu i nierównej walki z wrogiem²².

Kolejną monumentalną pracą, zrealizowaną przez Batowskiego jest *Tryptyk kielecki*, który został namalowany przez artystę w 1935 roku i stanowił wiodący element wystroju Domu Wychowania Fizycznego Marszałka Józefa Piłsudskiego w Kielcach. Obecnie w tym miejscu znajduje się Wojewódzki Dom Kultury²³. Interesującym aspektem realizacji tego dzieła, jest fakt, iż Batowski całą kompozycję przygotował we Lwowie, nie będąc ówczesnie w Kielcach. Pomocą w realizacji monumentalnego tryptyku miały być fotografie, na których uwiecznione zostały widoki Kielc, a także zdjęcia prezentujące oficerów i żołnierzy biorących udział w wydarzeniach 1914 roku. Zlecenie, które otrzymał Batowski, wymagało od artysty wiele pracy, nie było to proste zadanie, ze względu na zaproponowaną tematykę. Finalnie, wymagano od twórcy, aby tryptyk przedstawiał przebieg wydarzeń, które rozegrały się 12 i 13 sierpnia 1914 w Kielcach, kiedy to do miasta wkroczyły trzy kompanie kadrowe, wchodzące w skład Batalionu Kadrowego, pod przewodnictwem Józefa Piłsudskiego, Kazimierza Sosnkowskiego, Stanisława Burkharda-Bukackiego, Rajmunda Jaworowskiego i Tadeusza Kasprzyckiego. Środkową częścią tryptyku stanowi obraz *Wejście strzelców do Kielc w 1914 roku*, dwie części boczne to *Potyczka na ulicach Kielc* (lewa) i *Potyczka strzelców na folwarku Czarnów* (prawa). W zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach znajduje się szkic całego tryptyku, czyli *Wejście strzelców do Kielc w 1914 roku*, oraz szkic części środkowej²⁴.

Tak jak wspomniałem wcześniej, Batowski nie znał Kielc, realizując *Tryptyk Kielecki*, wzorował się także na swoich poprzednich kompozycjach – dodając do omawianej pracy nowe szczegóły, a sama akcja, będąca głównym motywem dzieła, została przedstawiona na podstawie dostarczonych materiałów, które otrzymał przy zamówieniu.

²² A. Myślińska, *Chwała młodym bohaterom...*, op. cit., s. 165.

²³ https://www.wdkkielce.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&submenu=1&menu=1&strona=1 [dostęp: 29.10.2025].

²⁴ A. Myślińska, *Chwała młodym bohaterom...*, op. cit., s. 165–169. Szeroko na temat wydarzeń rozegranych w Kielcach w: E. Kosińska, T. Kosiński, *Kielce w pierwszym roku Wielkiej Wojny*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1986–1987, nr 15, s. 231–257.

Ostatnim tryptykiem, któremu chciałbym poświęcić uwagę jest *Obrona Lwowa*. Zanim przejdę do opisanie tejże pracy, w tym miejscu muszę wspomnieć, że temat obrony Lwowa był wielokrotnie podejmowany przez artystę.

Jak poddaje Małgorzata Karolina Piekarska:

Artysta, którego niemal całe życie było związane ze Lwowem, przynajmniej kilkanaście razy malował sceny z obrony miasta z lat 1918–19. Wszystko dlatego, że okres walk z wojskiem ukraińskim spędził we Lwowie, a także znał osobiście wielu walczących, w tym także poległych obrońców miasta. Za każdym razem podchodził do tematu indywidualnie i nie powtarzał schematów kompozycyjnych, ale tworzył też pojedyncze repliki własnych dzieł poświęconych walkom o Lwów. Były to kompozycje wynikające z osobistych refleksji nad tragicznym losem lwowskiej młodzieży. W zbiorach Muzeum Niepodległości znajduje się pochodzący z 1938 roku, utrzymany z szaro-błękitnej tonacji, obraz zatytułowany *Obrona Lwowa. Reduta Najmłodszych* (Nr inw. MN-M.332). Jest to autorska replika jednej części tryptyku *Obrona Lwowa*, który w swoich zbiorach posiada Lwowska Galeria Sztuki²⁵.

Wspomniana praca jest jedną z dwóch, które zostały zrealizowane przez Batowskiego na zlecenie. Zleciennodawcą tychże dzieł był Komitet Budowy Szkoły w Skarżysku-Kamiennej, który zwrócił się do malarza batalisty z prośbą o namalowanie dwóch tryptyków – wspomnianej już *Obrony Lwowa* oraz drugiego, dotyczącego walk, które rozegrały się w Płocku w okresie wojny polsko-bolszewickiej w dniach 18 i 19 sierpnia 1920 roku. Pomysłodawcy projektu, znając poprzednie batalistyczne prace Batowskiego, uznali, iż niewątpliwie malarz w szczegółowy sposób przedstawi walkę o Lwów. Motywem wiodącym była także idea pomysłodawców,

²⁵ Cyt. za: M.K. Piekarska, op. cit., s. 45. Warto też dodać, iż przywołany we fragmencie obraz znajduje się na wystawie stałej Muzeum Niepodległości w Warszawie: „Kresy i bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości”. Szeroko na temat specyfiki tejże ekspozycji stałej w: K. Bakała, *Wystawa „Kresy i bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości”*, „Kwartalnik Kresowy” 2022, r. 8, nr 2 (14), s. 179–183. Por. B. Sokołowski, *Zarys działalności Muzeum Niepodległości w Warszawie na przestrzeni 35 lat funkcjonowania*, [w:] *Do kraju tego. Wydawnictwo towarzyszące koncertowi inauguracyjnemu obchody jubileuszu 35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2025, s. 32.

którzy chcieli, aby artysta zaprezentował wizję artystyczną ukazującą „Czyn dziecka dla Ojczyzny”. W dwudziestoleciu międzywojennym, aby kształtować w nowych pokoleniach postawy patriotyczne, wydarzenia, które rozegrały się podczas obrony Lwowa, stawiano za wzór i przykład dla dzieci i młodzieży. W tamtym okresie podkreślano również znaczenie wychowania harcerskiego dla wojska. Batowski te dwa obrazy zrealizował we Lwowie w latach 1935–1936. Zamówione dzieła zostały uroczyście powieszone w szkole w Skarżysku-Kamiennej 19 marca 1936 roku²⁶.

Wracając do tryptyku poświęconego obronie Lwowa, należy podkreślić, że symbolizował on działania wojenne, które rozegrały się w czasie wojny polsko-ukraińskiej z lat 1918–1919²⁷. Przyczyną tych starć były dążenia Polaków do odzyskania dawnych ziem i ustalenia wschodnich granic Rzeczypospolitej. Jeśli chodzi o tę kompozycję Batowski nie musiał się inspirować fotografiami czy też innymi materiałami pomocniczymi, ponieważ jako mieszkaniec Lwowa znał ukształtowanie terenu miasta oraz jego architekturę. Środkowa część tryptyku dotyczy walk z udziałem Orląt Lwowskich, które rozegrały się na przedmieściu Persenówki²⁸. Obraz przedstawia pole bitwy, na którym widać poległych, jeden z rannych jest ewakuowany przez sanitariuszkę Czerwonego Krzyża przy asyście innego uczestnika walk. W tle widać budynek z wieżyczką, zaś w oddali wieże kościoła św. Elżbiety. W prawej części tryptyku artysta zaprezentował walkę polskich obrońców w okopach na Wysokim Zamku. Batowski skupił się tu także na przedstawieniu ciał poległych w heroicznej walce oraz uwzględnił w tle rozległą panoramę Lwowa, w której wyraźnie widać wieże katedry łacińskiej i ratusza. Analizując lewą część tryptyku katedry, można stwierdzić, iż odbiorca powinien zwrócić uwagę na walki młodych uczestników obrony Lwowa oraz konsekwencje działań wojennych. Batowski w tej części namalował ранnego młodzieńca na tle Parku Kilińskiego. Obrazy, które przedstawiają

²⁶ A. Myślińska, *Chwała młodym bohaterom...*, op. cit., s. 166–167.

²⁷ Szeroko na ten temat: M. Łytwyn, L. Chachuła, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919 jako przedmiot i podmiot polityki historycznej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2019, t. 34, nr 2, s. 478–501.

²⁸ A. Myślińska, *Chwała młodym bohaterom...*, op. cit., s. 171. Na temat działań wojennych w Persenkówce w: J. Białynia Chołodecki, *Cmentarz Obrońców Lwowa. Poświęcenie kaplicy na cmentarzu i pomnika w Persenkówce*, [w:] *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich, polegli od 1-go Listopada 1918 do 30-go Czerwca 1919 r.*, Nakładem Straży Mogił Polskich Bohaterów, Lwów 1926, s. 9–25.

sceny batalistyczne, są dziełami ukazującymi odbiorcy wizję walk niepodległościowych w interpretacji artysty.

Niewątpliwie, aby poznać szerzej twórczość Batowskiego, należy poddać analizie wszystkie jego prace, również te, które są przedstawieniami religijnymi oraz portretami – o czym wspomniałem wcześniej. Sama twórczość artystyczna malarza jest niezwykle interesująca, a także pozwala na realizowanie badań dotyczących tej tematyki. Ciekawym aspektem życia artysty są również, o czym już wspomniałem, kwestie rodzinne związane z jego bratem oraz synem. Batowski jako przedstawiciel kultury lwowskiej okresu dwudziestolecia międzywojennego dbał o oddanie szczegółów historycznych w swoich dziełach przedstawiających działania wojenne we Lwowie. Cechą charakterystyczną jego pracy był indywidualny sposób ujęcia tematu, o czym świadczą różnorodne schematy kompozycyjne.

Bartłomiej Sokołowski

Bibliografia

Źródła drukowane

Album do powieści Henryka Sienkiewicza „Krzyżacy”, Nakładem Wydawnictwa „Kraj w Obrazach”, Warszawa 1900.

Album Henryka Sienkiewicza. Pan Wołodyjowski rysunki St. Batowskiego, Juliusza Kossaka i Wł. Tetmayera, Gebethner i Wolff, Warszawa–Kraków 1900 ca.

Album Henryka Sienkiewicza. Potop. Rysunki St. Batowskiego, Cz. Janakowskiego i P. Stachiewicza, Nakładem Wydawnictwa „Kraj w Obrazach”, Warszawa 1899.

Białynia Chołodecki Józef, Cmentarz Obrońców Lwowa. Poświęcenie kaplicy na cmentarzu i pomnika w Persenkówce, [w:] W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich, polegli od 1-go Listopada 1918 do 30-go Czerwca 1919 r., Nakładem Straży Mogił Polskich Bohaterów, Lwów 1926, s. 9–25.

Króliński Kazimierz, Księstwo Warszawskie. Opowiadanie dla młodzieży i ludu z obrazkami Stanisława Kaczor-Batowskiego, Nakładem Romana Jasielskiego, Stanisławów 1904.

Opracowania

- Bąkała Krzysztof, *Świadectwo polskich kresów*, [w:] Marian Kratochwil, *Kresy w sercu...*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Kielce–Warszawa 2025, s. 17–20.
- Bąkała Krzysztof, *Wystawa „Kresy i bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości”*, „Kwartalnik Kresowy” 2022, r. 8, nr 2 (14), s. 179–183.
- Geron Małgorzata, *Formiści w lwowskim środowisku artystycznym (1918–1922)*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 2013, t. 44, s. 461–486.
- Gołębiewski Grzegorz, *„Obrońcom Płocka z sierpnia 1920 roku”. Nieznany obraz Stanisława Batowskiego*, „Notatki Płockie” 2003, nr 2 (195), t. 48, s. 32–34.
- Gruszczyk Marcela, *Henryk Batowski’s Involvement in promoting the idea of slavic unity in Poland after the Second World War*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2023, t. 32, s. 47–64.
- Hutnikiewicz Artur, *Życie artystyczne Lwowa w latach międzywojennych*, „Muzealnictwo” 1993, nr 35, s. 1–5.
- Jeżewska Elżbieta, *Dział Malarstwa i Rzeźby*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1995, nr 18, s. 265–276.
- Jeżewska Elżbieta, *Malarstwo historyczne w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach (wydarzenia do II wojny światowej)*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2007, t. 23, s. 69–109.
- Kosińska Elżbieta, Kosiński Tadeusz, *Kielce w pierwszym roku Wielkiej Wojny*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1986–1987, nr 15, s. 231–257.
- Kossak Wojciech, *Listy do żony i przyjaciół (1883–1942)*, oprac. K. Olszański, t. 2, Kraków 1985.
- Kratochwil Zbigniew, *Twórczość Mariana Kratochwila*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty” 2002–2003, z. 5–6, s. 63–72.
- Łytwyn Mykoła, Chachuła Lubomyr, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919 jako przedmiot i podmiot polityki historycznej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2019, t. 34, nr 2, s. 478–501.
- Myślińska Anna, *„Tryptyk kielecki” na tle zapomnianych dzieł batalistycznych Stanisława Batowskiego-Kaczora*, [w:] *Ż dziejów Kielc w latach 1914–1918*, red. U. Oettngen, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2004, s. 167–177.

- Myślińska Anna, *Chwała młodym bohaterom. Tryptyki Obrona Lwowa i Obrona Płocka (1936) Stanisława Kaczora Batowskiego ze szkoły w Skarżysku-Kamiennej*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2020, t. 12, s. 163–181.
- Myślińska Anna, *Konkurs na malowidła do sali Sejmu w Warszawie (1929) w świetle polityki artystycznej i propagandowej II Rzeczypospolitej*, „Quart. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego” 2015, nr 1 (35), s. 35–47.
- Ostanek Adam Adrian, *Miejsce i rola bitwy pod Zadwórzem w procesie edukacji historycznej i obywatelskiej II Rzeczypospolitej*, [w:] *Pola bitew wczoraj i dziś*, red. A. Olejko, P. Korzeniowski, K. Mroczkowski, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim 2013, s. 87–102.
- Paluch Janusz M., *Stefan Berdak „Funio” (1927–2018). Lwowsko-krakowski artysta malarz*, „Kwartalnik Kresowy” 2025, r. 11, nr 2 (26), s. 59–76.
- Piekarska Małgorzata Karolina, *Sztuka w drodze do Niepodległości, czyli historia w obrazach*, [w:] *Sztuka w drodze do Niepodległości. 35 lat Muzeum Niepodległości*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2025, s. 21–58.
- Polskie zrywy zbrojne 1768–1918. Wymiar europejski, ogólnonarodowy i lokalny. (Wyobrażenia artystyczne)*, oprac. J. Polaczek, Przemyskie Centrum Kultury i Nauki ZAMEK, Przemyśl 2023.
- Sokołowski Bartłomiej, *Zarys działalności Muzeum Niepodległości w Warszawie na przestrzeni 35 lat funkcjonowania*, [w:] *Do kraju tego. Wydawnictwo towarzyszące koncertowi inauguracyjnemu obchody jubileuszu 35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2025, s. 29–56.
- Tomalska Joanna, *Józef Brandt i polskie malarstwo batalistyczne*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1989, nr 3, s. 38–48.
- Tyrański Władysław, *Kto jest kim w Krakowie: lokalne władze, urzędy, instytucje, środowiska, edukacja, zatrudnienie i pozycja zawodowa, życiorys polityczny, status materialny, rozrywki i upodobania*, Krakowska Agencja Informacyjna, Kraków 2000.
- Winkler K., *Wystawa projektów na malowidła ścienne w sali sejmowej*, „Kurjer Poranny” 1929, nr 309, s. 3.
- Z artystą malarzem Stefanem Berdakiem rozmawia Janusz M. Paluch*, „Cracovia Leopoldis” 2003, nr 2 (34), s. 19–24.

Słowniki

Łoza Stanisław, *Czy wiesz kto to jest*, Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1983.

Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających, t. 1, oprac. A. Melbechowska-Luty, Ossolineum, Wrocław 1971.

Prasa

„Sztuki Piękne” 1929, nr 11.

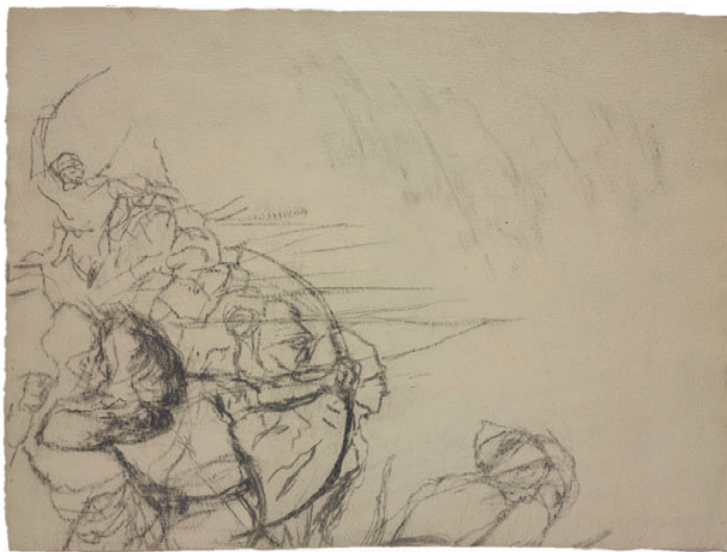
„Wiadomości Artystyczne” 1900, nr 13.

Źródła internetowe

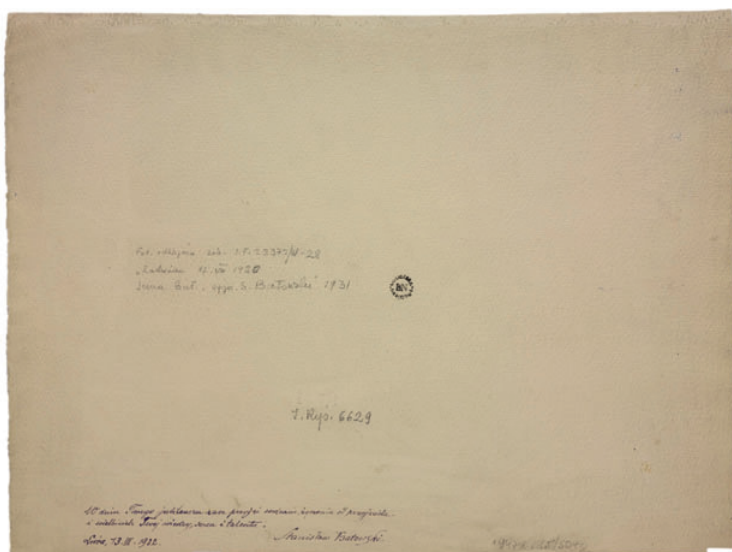
Czerkawski Beatrix, *Stanisław Kaczor Batowski 156 anniversary of birth*, <https://www.polishmuseumofamerica.org/stanislaw-kaczor-batowski-156-anniversary-of-birth/> [dostęp: 29.10.2025].

<https://ovh.artinfo.pl/aukcje/kaczor-stanislaw-batowski/napad-na-dw-r-1939-r> [dostęp: 29.10.2025].

https://www.wdtkielce.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&submenu=1&menu=1&strona=1 [dostęp: 29.10.2025].

Stanisław Batowski Kaczor, [Szkic sceny batalistycznej] awers, 1932, tusz, pędzel, wym. 37 x 50 cm, BN, R. 6629/III

Stanisław Batowski Kaczor, [*Szkic sceny batalistycznej*] rewers, 1932, tusz, pędzel, wym. 37 x 50 cm, BN, R. 6629/III

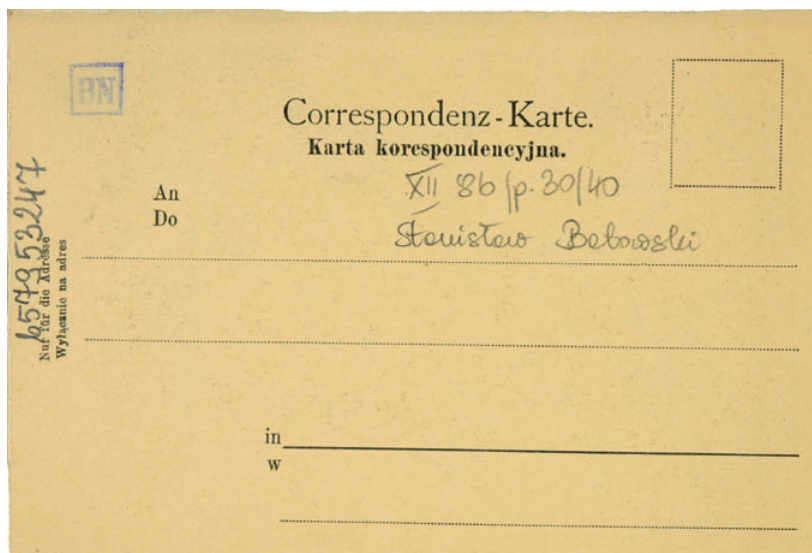
[Fotografia rysunku autorstwa Stanisława Batowskiego-Kaczora przedstawiającego ilustrację do powieści Henryka Sienkiewicza], 1898, fotografia, odbitka na papierze kolodionowym, wym. 14,7 x 19,9 cm, BN F. 120494/IV

[Fotografia rysunku autorstwa Stanisława Batowskiego-Kaczora przedstawiającego odwrót Rosjan w Karpatach], 1917, fotografia, odbitka na papierze srebrzo-żelatynowym, wym. 11,7 x 15,3 cm, BN, F. 68541/II

Stanisław Batowski Kaczor, *Pogrzeb Danusi* z albumu „*Krzyżacy*” awers, 1905, Wydawnictwo Kraj w obrazach, pocztówka, wym. 9 x 14 cm, BN, DŻS XII 8b/p.30/40

Stanisław Batowski Kaczor, *Pogrzeb Danusi z albumu „Krzyżacy”* rewers, 1905, Wydawnictwo Kraj w obrazach, pocztówka, wym. 9 x 14 cm, BN, DŻS XII 8b/p.30/40

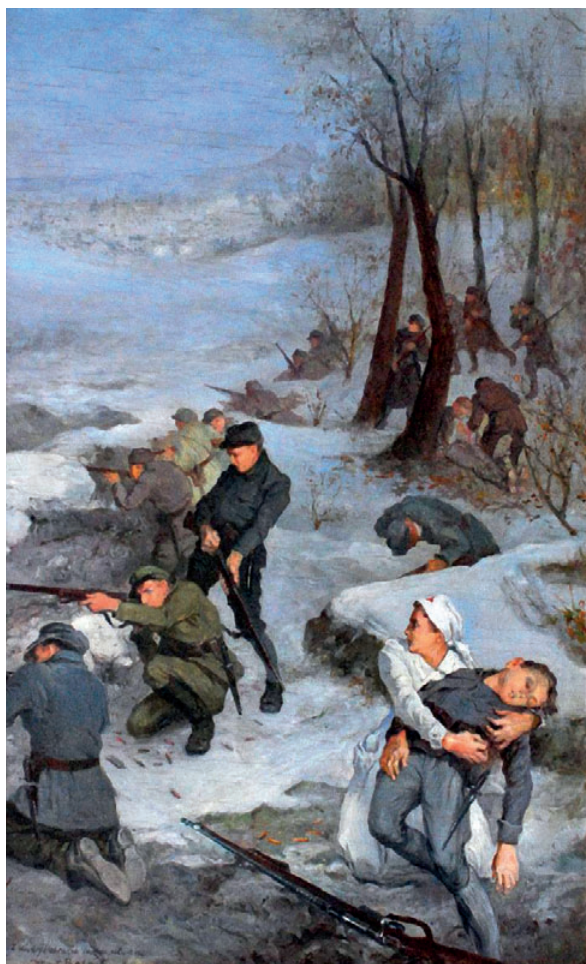
[Fotografia obrazu autorstwa Stanisława Batowskiego przedstawiającego dekorację herbu miasta Lwów Orderem Virtuti Militari], fotografia, odbitka na papierze srebrzo-żelatynowym, wym. 28 x 33,9 cm, F. 120442/IV A

Stanisław Batowski Kaczor, *Zadwórze 17/8 1920 r.*, Lwów, karton, druk, pocztówka wym. 10,7 x 15 cm, MN nr inw. P. 4458

Stanisław Batowski Kaczor, *Zadwórze – Polskie Termopile 17 sierpnia 1920*, Kraków, 1939, karton, druk barwny, pocztówka, wym. 9,1 x 14,2 cm, MN nr inw. P. 4764

Stanisław Batowski Kaczor, *Obrona Lwowa. Reduta Najmłodszych*,
Lwów 1938, sklejka, płótno, obraz, wym. 84 x 57 cm, MN nr inw. M. 332

Analysis of the work of Lviv painter Stanisław Batowski Kaczor on the basis of selected press of the interwar period and studies²⁹

Keywords

Stanisław Batowski Kaczor (1866–1946), battle painting, portraits, religious representations, Lviv, interwar period, artwork

Abstract

Today, the activities of Lviv artists from the interwar period contribute to the scientific inquiries of researchers from many bodies. Using current articles devoted to the abovementioned topic, as well as records from the press treating Polish culture from the years before the outbreak of World War II, one can write an article that would present a broader view on the issue of visual imagery in the field of battle painting. This article is an attempt to analyse the painting work of Stanisław Batowski Kaczor (1866–1946), who made his works in the 19th and 20th centuries. The interpretation of the painter's individual works is related to battle depictions, however, it is worth mentioning that Batowski made paintings of various themes.

²⁹ The article is an expanded version of a lecture delivered at the Borderlands Heritage Academy seminar "Artistic Life in Lviv in the Interwar Period and during World War II", organised by the Borderlands Museum in Lubaczów on 23 May 2025. Lecture title: *Artwork of Lviv painter Stanisław Batowski Kaczor*.